

УДК 344.122

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2022.16>**І. Сиводєд,**

кандидат юридичних наук, докторант,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Інституту права імені Князя Володимира Великого
ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
начальник відділу
Спеціалізованої прокуратура у військовій та оборонній сфері
Офісу Генерального прокурора України

ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПОЧАТКУ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ 2014 РОКУ ТА ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ З 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ В УКРАЇНІ

Із посиланням на Управління Верховного комісара ООН з прав людини, з 14 квітня 2014 року до початку вересня 2022 року від бойових дій у східній частині України (Донецька та Луганська області) постраждали або загинули від 42 до 44 тисяч людей. З 24 лютого 2022 року внаслідок війни загинуло від 13 100 до 13 300 людей. Із них 3375 цивільних осіб, приблизно 4150 українських військових та приблизно 5700 бойовиків. Крім того, з початку бойових дій на Донбасі поранили 29 500–33 500 людей. Із них від 7 до 9 тисяч цивільних, 9700–10700 українських військових та 12700–13 700 бойовиків. Таким чином на цивільних припадає 25–26% від загальної кількості загиблих і поранених. Однак варто зазначити, що це співвідношення за роки суттєво змінилося: з 33–34% у 2014 році до 4–5% у 2019–2022 роках.

В ООН до статистики смертей військових віднесли і випадки, не пов'язані безпосередньо з воєнними діями. Зокрема, внаслідок необережного поводження зі зброєю, дорожньо-транспортних пригод, хвороб під час служби в зоні конфлікту, вбивств та самогубств, що становлять близько 30% від загальної кількості.

Крім того, у 2019 та 2020 роках до 40% смертей серед військових у зоні конфлікту спричинені хворобами, вбивствами, самогубствами, дорожньо-транспортними подіями та іншими причинами, не пов'язаними з бойовими діями. Однак ці випадки не включені до зазначеного співвідношення.

З 24 лютого 2022 року, коли почалося військове вторгнення Російської Федерації до України, до опівночі (за місцевим часом) 20 серпня 2022 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН) зафіксувало 10 308 жертв серед цивільного населення країни: 4597 загиблих та 5711 поранених», – йдеться у повідомленні.

За даними ООН, серед загиблих: 1775 чоловіків, 1186 жінок, 128 дівчат і 144 хлопчиків, а також 41 дитина та 1323 дорослих, стать яких поки що невідома. Одержали поранення: 1159 чоловіків, 810 жінок, 127 дівчат та 168 хлопчиків, а також 176 дітей та 3271 дорослий, стать яких невідома. Як зазначили в ООН, більшість людей загинуло від вибухової зброї із широкою зоною поразки – важкої артилерії, реактивних систем залпового вогню, ракет та авіаударів.

На Київщині з лютого цього року правоохоронці виявили 1332 тіла

мирних жителів, яких убили російські окупанти. Коментуючи вказані події, начальник поліції Київської області Андрій Небитов зазначив, що на жаль, досі знаходяться тіла вбитих людей, більшість з яких убиті саме зі стрілецької зброї, або автоматичної, або снайперської, останнє поховання виявлене у серпні 2022 року – 7 людей страчені. У жертв було прострілено і коліна, і голову. Усі виявлені вбиті особи виявилися цивільними людьми. Поліція Київської області зареєструвала вже понад 3 тисячі кримінальних проваджень, за фактами тяжких та особливо тяжких злочинів, які вчинили російські військовослужбовці.

Удосконалення та кваліфікації правопорушень, які вчиняються військовослужбовцями та в період військового часу раніше досліджувалися наступними фахівцями Ахметшин Х.М. (Кваліфікація військових злочинів), Богущкий П.П. (Основи військового права України), Васильев Н.В. (Поняття та склад військового злочину. Покарання за військові злочини), Герцензон О.А., Пуговкін Г.Н. (Військові злочини), Матвійчук В.К. (Військові злочини. Характеристика, методика, розслідування та запобігання), Навроцький В.О. (Кримінальне право України. Особлива частина), Панов М.І., Касинюк В.І., Харитонов С.О. (Злочини проти встановлення порядку несення військової служби (військові злочини)).

Збройна агресія Російської Федерації (надалі – РФ) призвела до ряду викликів для здійснення кримінального провадження на території України. Необхідність внесення змін до кримінального процесуального законодавства України виникла ще у 2014 році з моменту початку тимчасової окупації Автономної Республіки Крим, міст Донецьк, Луганських та окремих районів цих областей, початок якої встановлено положеннями Закону України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” від

15 квітня 2014 року. Проте за вісім років триваючого збройного конфлікту всі проблемні питання так і не були ґрунтовно опрацьовані [1, с. 7–8; 2].

24 лютого 2022 року, з початком повномасштабної війни і нападом РФ на Україну, Указом Президента № 64/2022 було введено воєнний стан по всій території України. Ракетні обстріли об’єктів цивільної інфраструктури, терор та напади на населення й активні бойові дії на значній території держави призвели до фіксації значної кількості злочинів проти основ національної безпеки, а також миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Станом на 1 серпня 2022 року з моменту широкомасштабного вторгнення правоохоронними органами України зареєстровано 25161 кримінальних правопорушень за фактами вчинення порушень законів та звичаїв війни (за ст. 438 КК України) та 12340 злочинів проти національної безпеки (за ст.ст. 110, 111, 111-1, 111-2, 113 та ін. КК України). Система правосуддя України знову опинилась у ситуації 2014 року, тільки тепер у значно більших масштабах.

Правовий режим воєнного стану, відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану” від 12 травня 2015 року, визначає порядок функціонування органів державної влади в умовах збройної агресії та загрози національній безпеці, незалежності, територіальній цілісності держави, проте він не у повній мірі регулює ситуацію, яку зумовлює збройний конфлікт. При цьому норми міжнародного гуманітарного права закріплюють правову рамку, через яку оцінюється поведінка сторін конфлікту та які їх дії можуть становити найтяжчі міжнародні злочини – порушення законів та звичаїв війни.

З лютого цього року правоохоронна система України опинилась під своєрідною “лавиною” таких правопорушень. З однієї сторони, фіксуються факти вчинення воєнних злочинів, як,

наприклад, напади на цивільні об'єкти, вбивства цивільних осіб, сексуальне насильство та інші, які вимагають належної уваги до деталей, значних зусиль для проведення розслідування та відповідних знань міжнародних стандартів для здійснення належної правової кваліфікації діянь. З іншої сторони, значна кількість фактів правопорушень, спрямованих проти національної безпеки, вимагають системного залучення ресурсу правоохоронних органів для їх дослідження.

На фоні цього залишаються загальнокримінальні правопорушення як маркер правопорядку у будь-якому регіоні. Тому в цих умовах вкрай важливо аби кримінальне процесуальне законодавство України надавало всі можливості для системи правосуддя виконувати покладені на неї поточні завдання та подолати нові виклики.

Але, попри умови воєнного стану в Україні, продовжує активне опрацювання та прийняття актуальних на сьогодні законів. З 24 лютого 2022 року активізувалася робота Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної ради України, Комітетом підготовлено 27 законів, з головних у напрямку удосконалення норм кримінального кодексу нами виділяються наступні Закони України:

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну та запровадження воєнного стану мало суттєвий вплив на всі сфери нашого життя. Система кримінальної юстиції не є виключенням. Під час воєнного стану вона стикнулася з новими викликами, тому законодавцем було внесено відповідні зміни до Кримінального процесуального кодексу України.

У 2014 р. Кримінальний процесуальний кодекс України було доповнено розділом IX-1. Згідно з Законом від 12.08.2014 р. № 1631-VII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового

розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», він називався «Особливий режим досудового розслідування воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» і складався з однієї ст. 615 КПК України, якою було передбачено, що в місцевостях, де діє воєнний чи надзвичайний стан або антитерористична операція, повноваження слідчого судді, визначені КПК України, а також щодо обрання запобіжного заходу на строк до 30 днів передаються прокурору [3]. Проте це стосувалося кримінальних проваджень лише щодо виключного переліку злочинів. В той же час з 24 лютого 2022 року до Кримінального процесуального кодексу України вже дев'ять разів були внесені зміни. Зокрема, редакція статті 615 Кодексу, яка встановлює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, вже змінювалась три рази. Верховна Рада України продовжує розглядати законопроекти різного спрямування, які пропонують зміни до кримінального процесуального законодавства України.

Згодом назва цього розділу кілька разів змінювалась. Так, Законом України від 27.04.2021 р. №1422-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку зі здійсненням спеціального досудового розслідування» його назва була доповнена: «Особливий режим досудового розслідування воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» [4]. Саме так він називався на момент 24 лютого.

Після початку війни назва розділу була ще кілька разів змінена, а сам він суттєво доповнений. Зокрема,

за Законом України від 15.03.2022 р. №2125-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» його назва стала звучати так: «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України», а текст було доповнено ст. 616 КПК України.

І фінальні та найбільш суттєві зміни відбулися з прийняттям Закону України від 14.04.2022 р. №2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», яким була закріплена остаточна назва розділу «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» [5]. До того ж, було суттєво доповнено ст. 615 та додано ст. 615-1 КПК.

Ці зміни буде детально розглянуто нижче.

Початок досудового розслідування

Згідно з новою редакцією, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено, що під час воєнного стану та у разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) слідчим, дізнавачем чи прокурором виноситься відповідна постанова. Вона має містити відомості, визначені ч. 5 ст. 214 КПК України, тобто ті, які зазвичай вносяться до ЄРДР [6]. До прийняття такої постанови може бути проведений огляд місця події, після якого постанова складається негайно. Як бачимо, ця норма корелюється

з положеннями ч. 1, 3 ст. 214 КПК України. Відомості до ЄРДР мають бути внесені за першої можливості.

Фіксація результатів досудового розслідування

Результати проведення слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) мають бути зафіксовані за допомогою процесуальних документів або технічних засобів (далі – ТЗ). Виключенням є неможливість фіксування за допомогою ТЗ з технічних причин. У разі відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення СРД чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами. У такому випадку протокол складається не пізніше 72 годин з моменту їх завершення [7, с. 102–109; 8].

Особливості проведення обшуку чи огляду житла

За п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, обшук чи огляд житла можуть проводитися без залучення понятих у разі потенційної небезпеки для їхнього життя чи здоров'я. Проте в такому випадку має проводитися безперервний відеозапис за допомогою доступних технічних засобів.

Неможливість виконання повноважень слідчим суддею та обрання запобіжного заходу

У разі об'єктивної відсутності можливості виконання слідчим суддею своїх повноважень та обрання запобіжного заходу строком до 30 днів такі повноваження мають виконуватися відповідним керівником органу прокуратури за клопотанням слідчого чи прокурора. При цьому за ч. 2 ст. 615 КПК строк дії ухвали слідчого судді чи постанови керівника органу прокуратури може бути продовжений до місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням слідчого чи прокурора [9]. До того ж, строк може продовжуватися неодноразово у межах строку досудового розслідування.

У такому випадку виникає небезпека упередженості та зловживання

повноваженнями відповідним керівником органу прокуратури. Можливо, варто було запровадити процедуру подальшого підтвердження слідчим суддею правомірності такого рішення за першої можливості або після припинення чи скасування воєнного стану?

Варто зазначити, що таке можливо застосувати лише щодо виключного переліку злочинів або у виняткових обставинах щодо тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваної особи.

Затримання особи та строк її тримання без ухвали слідчого судді

Окрім затримання особи в порядку ст. 208 КПК України (особу застали під час вчинення або замаху на злочин, особа щойно вчинила злочин, є пряма небезпека втечі особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення), під час воєнного стану дозволяється проводити таке затримання у разі виникнення підстав, що вказують на потенційну втечу підозрюваної особи. У такому випадку затримання відбувається уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді чи постанови керівника органу прокуратури.

При цьому строк тримання такої особи збільшено до 260 годин з моменту затримання. Не пізніше цього строку підозрювана особа має бути доставлена до суду або керівника органу прокуратури для вирішення питання про обрання для неї запобіжного заходу або звільнена.

Тобто строк затримання складає трохи менше 11 діб, що досить багато як для запобіжного заходу. Виникає питання доцільності такого строку, яке наразі залишається відкритим. Особисто я вважаю, що такий строк є непропорційним навіть в умовах воєнного стану.

Процесуальні дії

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК України, у разі відсутності технічної

можливості вчинити певні процесуальні дії у строки, передбачені КПК України, вони мають бути вчинені невідкладно за першої можливості, але не пізніше, ніж через 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану. Це стосується наступних процесуальних дій:

- розгляд клопотань під час досудового розслідування (ст. 220);

- ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення (ст. 221);

- подання та розгляд скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, її повернення або відмова у відкритті провадження (ст. 304 та 306);

- оскарження недотримання розумних строків (ст. 308);

- проголошення судового рішення (ст. 376);

- подання апеляційної скарги (ст. 395);

- подання касаційної скарги (ст. 426);

- використання показань, отриманих під час допиту [6].

Згідно з ч. 11 ст. 615 КПК, показання, які були отримані в ході допиту потерпілого, свідка чи підозрюваного, можуть бути використані як доказ у суді. Проте лише за умови фіксації його ходу та результатів доступними засобами відеофіксації, тобто може бути достатньо навіть мобільного телефону. При цьому під час допиту підозрюваного обов'язково має бути присутній захисник.

Як можна побачити, законодавець трохи відійшов від принципу безпосередності дослідження доказів, закріпленого в ст. 23 КПК. Та зважаючи на умови воєнного стану, таке положення можна назвати «золотою серединою» в контексті дотримання основних засад кримінального провадження.

Участь захисника

У разі неможливості безпосередньої участі захисника при проведенні окремої процесуальної дії в порядку

ст. 53 КПК слідчий або дізнавач має забезпечити її проведення шляхом дистанційної участі захисника засобами аудіо-, відеозв'язку [6].

Закінчення досудового розслідування

За неможливості подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру чи про звільнення від кримінальної відповідальності строк досудового розслідування зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладенням обставин. При цьому строки поновлюються у випадку, якщо такі обставини припинили існувати. Крім того, до постановлення відповідної постанови прокурор має вирішити питання продовження строку тримання особи під вартою.

Відновлення втрачених матеріалів

Варто також звернути увагу, що у нинішній редакції КПК України передбачена процедура відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану (ст. 615-1), а також можливість скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період (ст. 616) [6].

Окреме тлумачення деяких новел КПК

Проаналізований п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК України, яким передбачено, що в умовах воєнного стану та за відсутності об'єктивної можливості виконання процесуальних дій у строки, визначені статтями 220 (розгляд клопотань під час досудового розслідування), 221 (ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення), 304 (строк подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, її повернення або відмова відкриття провадження), 306 (порядок розгляду скарг на рішення, дії

чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування), 308 (оскарження недотримання розумних строків), 376 (проголошення судового рішення), 395 (порядок і строки апеляційного оскарження), 426 (порядок і строки касаційного оскарження) цього Кодексу, **такі процесуальні дії мають бути проведені невідкладно за наявності можливості, але не пізніше ніж через 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану.**

В окремих статтях (ст. 304 та 395) зазначені також строки оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора, ухвал слідчого судді, проте на строки подання скарг норма п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК України не поширюється. Водночас є загальна норма, яка врегульовує питання поновлення процесуальних строків. Якщо учасник кримінального провадження з поважних причин не зміг звернутися зі скаргою у строк, передбачений КПК України (на ухвалу слідчого судді – протягом п'яти днів з дня її оголошення; на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора – протягом десяти днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності), то в кожному конкретному випадку, проаналізувавши ситуацію, суд робить висновок щодо можливості поновлення строків чи відмови в цьому.

Зазначається, що в ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено: строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану не може перевищувати 216 годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами ст. 209 цього Кодексу. Незважаючи на те, що загальний строк затримання збільшився, особі має бути вручено письмове повідомлення про підозру не пізніше 72 годин. Якщо таке повідомлення не вручено особі упродовж 72 годин з моменту її затримання, то

вона підлягає негайному звільненню (ч. 7 ст. 615 КПК України).

Крім того, у ч. 3 ст. 615 КПК України зазначається, що про рішення, прийняті прокурором у випадках та порядку, передбачених цією статтею, невідкладно за першої можливості повідомляється прокурор вищого рівня, а також суд, визначений у порядку, передбаченому законодавством, з наданням копій відповідних документів не пізніше 10 днів з дня повідомлення. Щодо цієї норми судді ставлять два запитання. Перше: якщо направляється копія рішення керівника органу прокуратури до відповідного суду, то що має робити слідчий суддя та чи повинен він проявляти певну активність при отриманні цих копій рішень?

З огляду на ст. 615 КПК України законодавець не зобов'язує слідчого суддю вчиняти процесуальні дії. Таким чином, законодавець вимагає формування так званого контрольного провадження у слідчого судді, який у разі подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора міг би, по-перше, бачити загальну картину щодо того, які рішення приймав прокурор, а по-друге, ухвалювати рішення за результатами розгляду скарги, яка до нього надійшла.

Постає запитання: як бути в ситуації, коли 10-денний строк, передбачений ч. 3 ст. 615 КПК України, порушено? Верховний Суд уже висловлював позицію про дотримання процесуальних строків. Так, процесуальні строки слід поділити на дві групи: строки, які дають можливість учасникам кримінального провадження реалізувати право (саме ці строки можуть бути поновлені), та строки щодо виконання обов'язку уповноваженою особою. У судових рішеннях ВС неодноразово зазначав, що навіть при недотриманні строку виконання обов'язку з особи не знімається обов'язок надалі все ж таки виконати певну дію. Отже, враховуючи конкретну ситуацію,

у випадку надсилання прокурором копій відповідних документів до суду з порушенням строку, визначеного ч. 3 ст. 615 КПК України, істотного порушення вимог КПК України не вбачається.

Велику кількість запитань також викликає ч. 4 ст. 615 КПК України: «Скарги на рішення, дії чи бездіяльність керівника органу прокуратури, прийняті або вчинені на виконання повноважень, визначених ч. 1 цієї статті, розглядаються слідчим суддею того суду, в межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством».

Виникає запитання, чи можуть бути оскаржені всі рішення прокурора чи тільки ті, що міг би приймати слідчий суддя, які б надалі оскаржувалися в апеляційному порядку? Оскільки законодавець не вказав жодних застережень з цього питання, то будь-яке рішення, дія чи бездіяльність, вчинена прокурором при виконанні повноважень слідчого судді, може оскаржуватися до слідчого судді.

Таким чином, фактично законодавець запроваджує три ланки захисту прав особи, якщо вона вважає, що її права були порушені: прокурор ухвалює відповідні рішення, вчиняє дії, бездіяльність; його рішення, дії чи бездіяльність можуть бути оскаржені до слідчого судді; ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Водночас ст. 309 КПК України (ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування) не зазнала змін. Це означає, що тільки ті ухвали слідчого

судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, й залишаються предметом апеляційного оскарження.

Друге запитання: законодавець визначив, що скарги на рішення, дії чи бездіяльність керівника органу прокуратури подаються до суду: в межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування; в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством.

На перший погляд може скластися враження, що передбачено три альтернативні суди, до яких подаються відповідні скарги. Проте, проаналізувавши цю норму, можна дійти висновку, що формулювання «найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством» взяте із ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (від 2 червня 2016 року № 1402-VIII). Цією нормою передбачено повноваження Голови Верховного Суду своїм розпорядженням змінювати територіальну підсудність судових справ, що розглядаються у суді, який не може здійснювати правосуддя з об'єктивних причин, зокрема під час воєнного або надзвичайного стану, військовими діями (за умови, що це повноваження не може здійснювати Вища рада правосуддя).

Тобто існує альтернатива щодо подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність керівника органу прокуратури: перша – до суду в межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування; друга – до того суду, який визначив своїм розпорядженням Голова ВС.

У ч. 9 ст. 615 КПК України визначено: під час дії воєнного стану

обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, в межах територіальної юрисдикції яких закінчено досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеного до нього судом, що може здійснювати правосуддя, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством (тобто судом, визначеним розпорядженням Голови ВС).

Щодо цієї норми в суддів виникає запитання, чи перестає діяти на час воєнного стану ст. 32 КПК України (територіальна підсудність), яка передбачає, зокрема, те, що кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення, а якщо місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, кримінальне провадження здійснюється судом, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування.

З аналізу ч. 9 ст. 615 КПК України вбачається, що, крім умови воєнного стану, інших умов для застосування цієї частини немає. Тому всі кримінальні провадження зараз направляються до судів, у межах територіальної юрисдикції яких закінчено досудове розслідування. А норма ст. 32 КПК України – «кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення» – поки що не діє.

Також виникає запитання, що вкладати у зміст поняття «місце закінчення досудового розслідування». Адже в умовах воєнного стану, наприклад, цілі підрозділи центральних апаратів органів досудового розслідування, прокурори, які здійснюють

процесуальне керівництво, відряджаються в інші регіони України.

З цього запитання ВС сформував відповідну позицію. Так, під час дії воєнного стану при вирішенні питання належного суду, який має розглядати кримінальне провадження, в аспекті суду, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування, потрібно виходити з приписів ч. 9 ст. 615 КПК України у їх взаємозв'язку з положеннями ч. 2 ст. 283 КПК України щодо визначення форм закінчення досудового розслідування (детальніше – ухвала ККС ВС у провадженні № 51-1688впс22).

Саме з обвинувального акта можна чітко визначити місце закінчення досудового розслідування, коли слідчий зазначає, де саме складено обвинувальний акт, а прокурор – коли та де затверджено обвинувальний акт. Це є визначальним моментом для подальшого правильного визначення територіальної підсудності. Крім того, потрібно розрізняти підсудність щодо розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (розгляд відбувається за місцем знаходження органу досудового розслідування) і територіальну підсудність щодо розгляду кримінальних проваджень по суті (зараз без винятків провадження розглядає суд за місцем закінчення досудового розслідування).

Також вважається, що фактично ч. 10 ст. 615 КПК України призупинила можливість створення суду присяжних під час воєнного стану та з набранням чинності цією частиною (тобто з 1 травня 2022 року). Тому кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, крім здійснення кримінального провадження у суді, в якому до моменту введення воєнного стану та набрання чинності цією частиною було визна-

чено склад суду за участю присяжних.

Участь захисника у кримінальному провадженні

Згідно із ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (від 5 липня 2012 року № 5076-VI) несумісною з діяльністю адвоката є військова служба. У разі виникнення обставин несумісності адвокат у триденний строк з дня виникнення таких обставин має подати до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності. Однак не всі адвокати подають таку заяву. При цьому з'ясувати, чому адвокат не подав заяву про зупинення адвокатської діяльності, – не справа суду.

Тільки проаналізувавши кожен конкретний випадок, суд має вирішувати питання про те, відкладати розгляд кримінального провадження чи залучати іншого захисника, навіть якщо цього не бажає обвинувачений. Звісно, якщо є необхідність проведення невідкладних процесуальних дій, наприклад продовження строку тримання під вартою, то, безумовно, потрібно обов'язково залучати іншого захисника [10, с.543].

Якщо в суддів є побоювання, що у зв'язку з відкладенням розгляду кримінального провадження через відсутність захисника, який перебуває в ЗСУ чи ТрО, це провадження буде розглянуто понад розумні строки, то в цій ситуації варто пам'ятати про критерії розумності строків, передбачені ст. 28 КПК України, які повністю відповідають критеріям Європейського суду з прав людини. Так, одним із критеріїв для визначення розумності строків кримінального провадження є поведінка учасників кримінального провадження (зокрема і обвинуваченого).

Висновки. Дискусійним лишається питання про спеціальне судове провадження (in absentia) і повідомлення обвинуваченого, щодо якого воно здійснюється. КПК України

передбачено, що повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб сайті суду. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб сайті суду обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом. Однак, з огляду на сьогодишню ситуацію, очевидно, що таких вимог законодавця щодо повідомлення особи недостатньо.

Стаття присвячена висвітленню проблем кримінального процесуального законодавства у розрізі сьогодення на тлі збройної агресії Російської Федерації.

Збройна агресія Російської Федерації призвела до ряду викликів для здійснення кримінального провадження на території України. Необхідність внесення змін до кримінального процесуального законодавства України виникла ще у 2014 році з моменту початку тимчасової окупації Автономної Республіки Крим, міст Донецьк, Луганських та окремих районів цих областей, початок якої встановлено положеннями Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" від 15 квітня 2014 року. Проте за вісім років триваючого збройного конфлікту всі проблемні питання так і не були ґрунтовно опрацьовані. З лютого цього року правоохоронна система України опинилась під своєюрідною "лавиною" таких пра-

вопорушень. З однієї сторони, фіксуються факти вчинення воєнних злочинів, як, наприклад, напади на цивільні об'єкти, вбивства цивільних осіб, сексуальне насильство та інші, які вимагають належної уваги до деталей, значних зусиль для проведення розслідування та відповідних знань міжнародних стандартів для здійснення належної правової кваліфікації діянь. З іншої сторони, значна кількість фактів правопорушень, спрямованих проти національної безпеки, вимагають системного залучення ресурсу правоохоронних органів для їх дослідження.

На фоні цього залишаються загальнокримінальні правопорушення як маркер правопорядку у будь-якому регіоні. Тому в цих умовах вкрай важливо аби кримінальне процесуальне законодавство України надавало всі можливості для системи правосуддя виконувати покладені на неї поточні завдання та подолати нові виклики.

Дискусійним лишається питання про спеціальне судове провадження (in absentia) і повідомлення обвинуваченого, щодо якого воно здійснюється. КПК України передбачено, що повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб сайті суду. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб сайті суду обвинувачений вважається належним

чином ознайомленим з її змістом. Однак, з огляду на сьогоднішню ситуацію, очевидно, що таких вимог законодавця щодо повідомлення особи недостатньо.

Ключові слова: кримінальне процесуальне законодавство України, військові дії, збройна агресія, військова агресія, процесуальні новели.

Syvodied I. Amendments to the Criminal Procedure Code since the outbreak of hostilities in 2014 and the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine since February 24, 2022

The article is devoted to highlighting the problems of criminal procedural legislation in the context of today against the background of the armed aggression of the Russian Federation.

The armed aggression of the Russian Federation led to a number of challenges for conducting criminal proceedings on the territory of Ukraine. The need to amend the criminal procedural legislation of Ukraine arose back in 2014 from the moment of the beginning of the temporary occupation of the Autonomous Republic of Crimea, the cities of Donetsk, Luhansk and certain districts of these regions, the beginning of which was established by the provisions of the Law of Ukraine “On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime for a Temporary of the occupied territory of Ukraine” dated April 15, 2014. However, during the eight years of the ongoing armed conflict, all problematic issues have not been thoroughly worked out. Since February of this year, the law enforcement system of Ukraine has been under a kind of “avalanche” of such offenses. On the one hand, the facts of war crimes are recorded, such as attacks on civilian objects, killings of civilians, sexual violence and others, which require due attention to

detail, considerable effort to conduct an investigation, and relevant knowledge of international standards to carry out a proper investigation. legal qualification of actions. On the other hand, a significant number of facts of offenses against national security require the systematic involvement of the resources of law enforcement agencies for their investigation.

Against this background, general criminal offenses remain as a marker of law and order in any region. Therefore, in these conditions, it is extremely important that the criminal procedural legislation of Ukraine provides all opportunities for the justice system to fulfill the current tasks assigned to it and to overcome new challenges.

The issue of special court proceedings (in absentia) and notification of the accused, in respect of whom it is conducted, remains debatable. The Code of Criminal Procedure of Ukraine stipulates that summons to summon the accused in case of special court proceedings are sent to his last known place of residence or stay, and procedural documents to be served on the accused are sent to the defense counsel. Information about such documents and subpoenas on the summons of the accused must be published in mass media of nationwide distribution and on the official website of the court. From the moment of publication of the subpoena in the mass media of nationwide distribution and on the official website of the court, the accused is considered to have been duly familiarized with its content. However, given the current situation, it is obvious that such requirements of the legislator regarding the notification of the person are not enough.

Key words: criminal procedural legislation of Ukraine, military actions, armed aggression, military aggression, procedural novels.

Література

1. Сиводед І.С. Розслідування умисних вбивств військовослужбовців, які вчинені в умовах проведення бойових дій : дис... вчен. ступ. к. ю. н. : 12.00.09. Київ, 2021. 22 с.

2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 06.08.2022).

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12.08.2014 р. № 1631-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1631-18#n5> (дата звернення 06.08.2022).

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку зі здійсненням спеціального досудового розслідування: Закон України від 27.04.2021 р. №1422-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-20#n47> (дата звернення 06.08.2022).

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особли-

вий період або його зміни з інших підстав: Закон України від 15.03.2022 р. №2125-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20#n6> (дата звернення 06.08.2022).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України № 4651-VI від 13.04.2012: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення 06.03.2021).

7. Панов М.І. Об'єктивна сторона злочину. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ ; Харків, 2001. С. 102–129.

8. Кримінальний кодекс України: закон України № 2341-III від 05.04.2001 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 06.03.2021).

9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с. URL: <https://jurkniga.ua/wa-data/public/shop/products/75/19/11975/attachments/Науково-практичний%20коментар%20Кримінального%20кодексу%20України.pdf> (дата звернення 06.03.2021).

10. Саїнчин О. С. Кримінально-правова характеристика та основи розслідування умисних вбивств. Херсон ; Одеса : Гельветика, 2018. 928 с.

